

КРАЄЗНАВСТВО НА РІВНЕНЩИНІ

Так історично склалося, що за Ризьким мирним договором 1921 року Рівненський, Острозький і Дубенський повіти Волинської губернії увійшли до складу Волинського воєводства Польщі, а це практично уся територія теперішньої Рівненської області, яка була утворена 4 грудня 1939 року¹. Але маючи деякі традиції краєзнавчих досліджень ще з часу створення у Житомирі в 1900 році Товариства дослідників Волині, бо його відомі члени В.Кравченко (запис "Весілля у Курозванах", тепер Гощанського району), О.Фотинський (книга "Жорогобуж Волинський", дослідження сакрального мистецтва у Корці, Острозі, Дермані та інших населених пунктах), П.Тутковський (природа краю) неодноразово відвідували нашу місцевість. А в селі Городок під Рівним стараннями мецената барона Ф.Р.Штейнгеля при допомозі М.Біляшівського 25 листопада 1896 року було відкрито перший сільський краєзнавчий музей у Волинському краї, де експонати експозицій були виставлені в археологічному, географічному і етнографічному відділах, діяла музейна бібліотека². У 20 – 30-ті роки краєзнавча робота велася в основному при музеях, викладачами навчальних закладів, церковними краєзнавцями. Добру пам'ять про себе залишили Юрій Шумовський та Ігор Лозов'юк з Дубна, Якуб Гофман з Рівного, Йосиф Новицький з Острога.

Коли з 18 грудня 1939 року почала виходити обласна газета "Червоний прапор", районні періодичні видання, то на їхніх сторінках нерідко публікувалися різножанрові матеріали краєзнавчої тематики. Ці публікації поживалися у післявоєнний період. А з відкриттям на базі учительського інституту в Рівному педагогічного Інституту в 1953 році, краєзнавче дослідництво дістало новий позитивний поштовх. У газетах почали постійно з'являтися народознавчі статті М.Кузьменка, П.Леценка³, Ю.Байди з літературного краєзнавства, цікаві матеріали з історії краю Г.Равчука, П.Андрухова, Л.Еравцова, О.Молчанова, а пізніше Г.Бузала. І хоча нерідко у тодішній тоталітарний період вони мали заідеологізований характер, але обнародували цікаві малознані або призабуті факти з історії поліської землі. Вчителям словесникам було призначене "літературне краєзнавство в школі" П.Леценка³, де вперше сконцетровано подавалися матеріали з літературної карти області. А в газеті "Червоний прапор" молодий журналіст – краєзнавець Г.Дем'янчук започаткує сторінку "Край наш поліський", яка тривалий час у 60-70 роках тримала титул найчитабельнішої серед гаслокрикливих, заангажованих матеріалів на злобу дня, про "величний поступ комуністичного будівництва". Тоді краєзнавці з усіх районів,

побачивши зацікавленість, почали надсилати свої дослідження, статті і замітки з історії рідних міст. Серед авторів були вчителі, викладачі вузів, музейні і архівні працівники, бібліотекарі. Серед них – літературний слідопит П.Домашук, природолоб Г. Антонова, архівіст Р.Засс, народознавець С.Шевчук, вчитель М.Саган⁴.

Значне поживлення у краєзнавчо – дослідницькій роботі викликала підготовка і видання тому про Рівненську область в "Історії міст і сіл УРСР", до якого були причетні відомі краєзнавці Г.Бухало, О.Масний, В.Тищенко, К.Закалюк, Р.Журомський, М.Пінчук, П.Савчук та десятки інших.

Жвавий інтелект мали історико – краєзнавчі нариси, путівки, документальні книги Г.Сербіна "Ровенщина" (1970), Л.Кравцова "Свідки народної величі" (1972) і "Борис Жаданівський" (1973), Г.Гопончука "Зорям назустріч" (1978), "Так веліла совість" (1985), Г.Дем'янчука "Барави Полісся" (1975), "Над Горинь - рікою" (1977), "Високі береги Смотрича" (1978), "Семи криниць водиця" (1984)⁵ та інші.

Краєзнавчі сили почали з кожним роком поповнюватися новими молодими пошуковцями. Не тільки у періодиці, а й окремими книгами заявили про себе Я.Поліщук, М.Федоришин, Б.Столярчук, В.Яноші, В.Прищена.

Період Горбачовської перебудови у другій половині 80 – их років створив добрі передумови для широкої краєзнавчої діяльності. Зневірившись в ідеї "світлого комуністичного майбутнього", люди взялися за відтворення своєї культурно – духовної спадщини, а науковці і краєзнавці – за правдиве висвітлення найчастіше сфальшованої далекої і ближчої минувшини і вирішили якнайшвидше створити краєзнавче товариство чи об'єднання. Першими ентузіастами цього почину стали музейні працівники А.Українець і Г.Непомнящий, журналіст Г.Дем'янчук, викладачі рівненських вузів, а 31 березня 1989 року в залі відділу мистецтва обласної наукової бібліотеки за ініціативою наукової і творчої інтелігенції, яка була не байдужою до історії рідного краю, при сприянні тодішнього обласного відділення Українського фонду культури зібралися ті, хто душею вболівав за відродження народних традицій і звичаїв, за всебічне і об'єктивне висвітлення історичного минулого, дбав про ліквідацію у ньому численних "білих плям". Після кілька годинної зацікавленої розмови і дискусій на цих установчих зборах було створене краєзнавче товариство, прийнято примірний статут, обрано його раду. Очолив його автор цих рядків, а відповідальним секретарем стала А.Українець⁶. У період новітньої української історії наше товариство стало першим у західному регіоні України. Після майже 60 річної заборони і

нехтування краєзнавчим рухом патріоти рідного краю знову згуртували свої сили. Почалася щоденна напружена пошуково – дослідницька діяльність. Спочатку часто друкувалися різноманітні матеріали на сторінках місцевих періодичних виднь, озвучувалися на обласних і районних радіохвилях, проголошувалися під час проведення тематичних краєзнавчих читань у навчальних і культурологічних закладах, науково – краєзнавчих конференцій тощо.

А коли майже через рік, 27 березня 1990 року в Києві, на першому (установчому) з'їзді була створена Всеукраїнська спілка краєзнавців, то Рівненське краєзнавче товариство стало її структурним підроздлом. Під такою назвою була зареєстроване в облуправлінні статистики 18 серпня 1995 року. Ряди його почали з кожним роком зростати. Із створенням міських і районних організацій краєзнавців, а першими вони виникли у Рівному, в Острозькому, Радивилівському, Млинівському, Дубенському, Сарненському районах, де їх очолив В. Сидорук, М. Манько, В. Ящук, О. Гроцька, П. Якончук і Р. Тишкевич – відомі краєзнавці в області, багатьох низових осередків у вузах, школах, музеях і бібліотеках, при редакціях газет на засіданні ради було вирішено з 15 травня 1996 року називатися рівненським обласним краєзнавчим товариством. Так воно й було переєстровано в управлінні юстиції облдержадміністрації з грудня 1997 року.

З метою прилучення ширшого кола краєзнавчих сил до діяльності товариства у 1992 році на засідання ради була прийнята ухвала тих краєзнавців, які живуть і працюють на території області, називати дійсними членами товариства, а тих, хто за її межами, але є уродженцями рівненщини і підтримують тісні контакти з нашими організаціями чи осередками, беруть участь у науково – краєзнавчих конференціях чи інших заходах, – почесними членами. Уже на 1 вересня 2000 року обласне краєзнавче товариство налічувало 170 членів – 113 дійсних членів, тобто членів Всеукраїнської спілки краєзнавців, і 57 почесних членів Рівненського обласного краєзнавчого товариства. Зараз об'єднуємо 15 міських і районних організацій краєзнавців, майже 90 первинних осередків. Найчисельнішими на сьогодні є і творчо здійснюють свою щоденну діяльність Рівненська і Кузнецовська міські (голови – Г. Дем'янчук і В. Мазаний), Радивилівська (В. Ящук), Острозька (М. Манько), Здолбунівська (В. Дрозук), Сарненська (Р. Тишкевич), Млинівська (О. Гроцька), Гощанська (С. Кравчук) районні організації, первинні осередки рівненського державного гуманітарного університету, Рівненського краєзнавчого музею, обласної державної наукової бібліотеки, Державного історико – меморіального заповідника “Поле Берестецької битви” у селі Шляшеві Радивилівського району, університету “Острозька академія”, Кустинської Рівненської і Липківської Гощанського районів середніх шкіл, Рівненської СШ №13, Рівненського Інституту слов'янознавства, с. Межиріч Острозького району, редакцій газет “Вільне слово”, “Слово і

час”, “Демократична Рівненщина” (Рівне), “Рідний край” (Гоща), “Прапор перемоги” (Радивилів), “Життя і слово” і “Замкова гора” (Острог), “Вічеве слово” (Костопіль) обласної телерадіокомпанії та багато інших.

З перших місяців свого створення краєзнавче товариство стало організатором, співорганізатором, а члени постійними учасниками кількох науково – теоретичних, краєзнавчо – практичних, тематичних чи ювілейних конференцій. Широкого розголосу, зокрема, набули “Велика Волинь: минуле і сучасне”, “Берестецька битва в історії України” (проведено шість), “Острог на порозі 300 – річчя” (проведено десять), “ОУН – УПА в історії і сучасній політичній боротьбі”, “Дитячі науки і культури рідного краю у розвитку української національної культури”, “Тарас Шевченко і сучасність”.⁷ А в нинішньому році – “Дубно і світ” до 900 – річчя міста і “Корцю – 750 років”. Значна частина краєзнавців залучається до таких же заходів, які проводяться у Луцьку і Житомирі, Хмельницькому і Києві, Харкові і Дніпропетровську, Варшаві і Холмі та в інших містах і регіонах. Це сприяє налагодженню ділових і творчих контактів між краєзнавцями.

У кінці 1991 року спільно з обласним відділенням Українського фонду культури встановлено щорічну регіональну краєзнавчу премію “За відродження Волині”, лауреатами якої на даний час уже стало 12 пошуковців з Рівненщини, сучасної Волині і Житомирщини, серед яких колишній директор Степанського Історичного музею Сарненського району М. Пінчук⁸, професор університету “Острозька академія” М. Ковальський⁹, викладач Рівненського державного гуманітарного університету Б. Столярчук¹⁰, президент Житомирського науково – краєзнавчого товариства дослідників Волині М. Костриця, В. Ящук і В. Басараба.¹²

За роки існування товариства у Рівному почав виходити науково – краєзнавчий альманах “Волинські дзвони” (головний редактор Г. Дем'янчук), а із створенням Центру поліссязнавства і щорічним проведенням фольклорно – етнографічних експедицій у поліські райони, які найбільше постраждали від аварії на ЧАЕС, видається разом із Інститутом мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету збірник “Етнокультура Волинського Полісся і чорнобильська трагедія” (уже вийшло у світ три випуски), у якому широко висвітлюються питання археології, антропології, топоніміки і мови, народних традицій і звичаїв, архітектури, екології. Як написав відомий сучасний етнограф і письменник В. Скуратівський у вступному слові “Слідами наших пращурів”: “... Полісся посідає особливе місце на переконливу думку вчених саме воно є пуповиною всього слов'янства. Це й досьогоді завдяки природно – географічному розташуванню тут збереглися найдавніші реліквії як матеріальної, так і духовної культури українського народу¹³”. Все робиться для того, щоб зафіксувати, записати і зберегти ці надбання для прийдешніх поколінь.

Рівненське обласне краєзнавче товариство уже набуло одинадцять з лишком років. І за цей час випущено у світ понад 150 назв різноматематичної краєзнавчої літератури, серед яких широку популярність здобули "Круг містечка Берестечка" Г. Бухала, "Воскреслі до життя" Г. Дем'янчук, перший енциклопедичний довідник в області "Митці Рівненщини" Б. Столярчука, "Рівне: мандрівка крізь віки" Я. Поліщука, "Вулицями старого міста. Топонімічні дослідження з історії Рівного" О. Прищепи, "Край наш у назвах" Я. Пури, "Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. До історії населення Західної України в X - XIII століття" Б. Прищепи і Ю. Нікольченка, серії літературних портретів про письменників Рівненщини, "Реабілітовані Історією"... і цей перелік ще можна довго продовжувати. Однак при сучасній нестабільній ситуації з книговидаванням гостро постає питання розповсюдження видань і незрозумілого податкового тиску, що аж ніяк не стимулює цієї діяльності.

Традиційно кожного року краєзнавці займаються благодійною діяльністю, збираючи і безкоштовно передаючи навчальним закладам бібліотеки краєзнавчої і художньої літератури, проводячи "краєзнавчі години", зустрічі з педагогічними, студентськими і учнівськими колективами.

Правління товариства постійно ініціює і сприяє відкриттю меморіальних дошок знаменитим землякам, наданню їх імен вулицям і майданам. За роки незалежності України уже

увіковічено письменників М. Драгоманова, У. Самчука, О. Ольжича, О. Теліги, Б. Тена, О. Стефановича, В. Суразького та інших, чий життєвий і творчий шлях пов'язаний з рівненщиною, дослідників - краєзнавців І. Лозов'юка, П. Андрухова, І. Свешнікова, І. Носаля, Ф. Штейнгеля.¹⁴

Усю повсякденну діяльність краєзнавчого товариства спрямовують 9 громадських секцій, які очолюють фахівці свої справи: історична, літературознавча, етнографічна, мистецтвознавча, топонімічна, природнича, геральдична, джерелознавча і чорнобильська.

Члени товариства підтримують дружні і творчі зв'язки з краєзнавчими організаціями Волинської, Житомирської, Хмельницької та інших областей, з українськими об'єднаннями Канади, Німеччини, Польщі, Білорусі, Словаччини організаціями Волинської, Житомирської, Хмельницької та інших областей, з українськими об'єднаннями Канади, Німеччини, Польщі, Білорусі, Словаччини. Завдяки цьому наші краєзнавці щорічно беруть участь у 10-15 наукових конференціях, які там проводяться, а їхні представники часто приїжджають на Рівненщину.

1 березня 1999 року краєзнавці Рівненщини урочисто відзначили 10 річчя створення своєї організації. Попереду ще багато роботи для глибшого вивчення, висвітлення і широкої популяризації історії рідної землі, отчого куточка, своїх родоводів, бо цим виховується любов до національного коріння, до своєї Української держави.

Примітки:

1. Історія міст і сіл УРСР. Рівненська область.- Київ.- 1973.- С.32.
2. Городецкий музей Волынской губернии// Исторический вестник.- СПб.-1898.- С.1073; Г. Бухало. Музей барона Федора Штейнгеля. Научные записки до 100-річчя музейної справи на Рівненщині. Випуск перший.- Рівне.-1996.- С.11 - 16.
3. Лещенко П. Літературне краєзнавство в школі.- Рівно.- 1966.
4. Пащук І. "Краєзнавчий музей" // Журналіст України.- 1981.- № 5.- С. 27 - 28.
5. Пащук І. Краєзнавчі і пошуково - дослідницькі публікації Г.С.Дем'янчука // Полонному - 1000 років. Матеріали міжнародної науково - практичної конференції 15 - 17 червня 1995 року. - Полонне.- 1995.- С. 155 - 156; Літератори Рівненщини. Довідник. - Рівне.- 1995.- С. 28.

6. Державний архів Рівненської області.- Ф 2815, спр. 1 - 41.
7. Пащук І. Перше краєзнавче десятиліття на Рівненщині (1989 - 1999).- Рівне, 1999. - С. 8
8. Пащук І. Залюбленість // Червоний прапор. - Рівне. - 1991.- 29 листопада; Пащук І. Краєзнавці Рівненщині // Вільне слово.- Рівне. - 1998. - 29 серпня.
9. Пащук І. Звання лауреата - до ювілею // Вільне слово.- 1999. - 31 березня.
10. Мовою фактів // Там само.
11. Пащук І. Нові імена лауреатів // Вільне слово.- 1998. - 25 листопада.
12. Богуш Г. Регіональна премія - Василю Басарабі // Вільне слово.- 2000. - 19 січня.
13. В. Скуратівський. Слідами наших пращурів // Етнокультура Волинського Полісся і чорнобильська трагедія. Випуск третій. - Рівне, 1998. - С.5.
14. Нові назви вулиць Рівного. - Рівне, 1994.

